

Zamyšlení nad pomáhajícími profesemi: Inspirace ze Stálého interdisciplinárního semináře k profesím a profesní přípravě

„Problémy pomáhajících profesí v mezioborových souvislostech“

Vlastimil Švec, Tomáš Janík

Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Institut výzkumu školního vzdělávání

Význam pomáhajících profesí v současnosti vzrůstá. Na tuto skutečnost jsme již v roce 2017 reagovali na Institutu výzkumu školního vzdělávání Pedagogické fakulty MU, a to ustavením Stálého interdisciplinárního semináře k profesím a profesní přípravě. Na tomto semináři představují odborníci z různých pracovišť v ČR různé pomáhající profese. Účastníci semináře měli dosud možnost seznámit se např. s profesemi učitele, sociálního pedagoga, pedagoga volného času, školního psychologa, andragoga, muzejního pedagoga, ale také sociálního pracovníka, kariérového poradce, sportovního trenéra, chirurga a všeobecné sestry. Významnou součástí semináře jsou diskuse, které se týkají především představovaných profesí, ale i některých dalších otázek, které souvisejí s profesionálním pomáháním.

V tomto zamyšlení bychom se chtěli vrátit k těmto diskusím, zejména k semináři, který se uskutečnil 12. února 2020. Na něm totiž byly diskutovány obecnější otázky, které jsou společné pro rozmanité pomáhající profese. Východiskem této diskuse byla mj. knížka rozhovorů *Profesionální pomáhání* (Brno: Masarykova univerzita, 2019). Do rozhovorů se zapojili představitelé profese učitele, sociálního pedagoga, sociálního pracovníka, psychoterapeuta, trenéra, chirurga, paliatra a všeobecné sestry. V diskusi se k vybraným profesím i obecnějším otázkám vyjadřovali profesionálové, kteří rozhovory absolvovali, ale i další odborníci.

Opakovaně se potvrdil známý fakt, že profesionální pomáhání je založené na profesním vědění, zahrnuje složku řemeslnou a navazující složku aplikační, která je spojena s osobností profesionála, jeho zkušenostmi i osobnostními rysy. Každá pomáhající profese vyžaduje specifické předpoklady, ale i celkové „naladění“ profesionála na určitý typ pomáhání. Pomáhající profese se totiž odlišují způsobem pomáhání.

V diskusi bylo upozorněno, že profesionální pomáhání zahrnuje několik fází, které lze v obecné rovině popsat takto:

1. detekce a identifikace problému (diagnostika, založená na rozhovoru, testech, přístrojových metodách apod.),
2. intervence do psychosomatické integrity toho, komu je pomáháno (slovo, různé typy cvičení, zásah nástrojem – např. skalpelem),
3. sledování účinnosti intervence.

Je zřejmé, že naznačený model pomáhání je charakteristický zejména pro určitý okruh pomáhajících profesí, např. lékařskou, profesi psychoterapeuta, zčásti také pro profesi sociálního pedagoga a sociálního pracovníka. Kdybychom však postoupili na vyšší úroveň obecnosti, můžeme s určitým zjednodušením uvažovat o cyklickém procesu, v němž se prolínají tři stavy: vstupní stav (např. zjištění vstupní úrovně znalostí žáků a navazující plán výuky, diagnostika sportovních předpokladů a program tréninku), navozování změn (např. v žákových znalostech a postojích, v úrovni trénovaných jedinců) a výstupní stav (zjištění, zda naplánovaný program činností byl účinný, tj. zda došlo k očekávaným změnám). Smyslem těchto etap je pomoci jedincům i jejich skupinám ke zvýšení (popř. v určitých případech k udržení) kvality jejich života, např. tím, že se dosáhne vyšší úrovně vzdělanosti nebo sportovního výkonu. Nejde však o jednostranné působení učitele nebo trenéra, nýbrž o vzájemné interakce, které se opírají o lidský vztah. Zároveň jde o propojení kognitivní a non-kognitivní (např. emoční) složky těchto interakcí.

Někteří diskutující se shodli na tom, že specifika každé profese vyplývají z povahy vztahu mezi pomáhajícím profesionálem a tím, komu je pomáháno. Profesionalita tohoto vztahu se projevuje zejména v náročných situacích. U lékařů jde např. o řešení urgentních případů. Dobrý učitel se zase dokáže i v nestandardních situacích napojit na žáky a předjímat jejich jednání. Všechny tyto situace obvykle vyžadují větší energetický výkon profesionála.

Řada diskutujících se domnívá, že jedním z rozvojových směrů pomáhajících profesí je úsilí o spolupráci napříč profesemi, ale i napříč generacemi profesionálů. Mezi nimi totiž může docházet ke smysluplnému sdílení jejich poznatků i zkušeností. Sdílení se může stát významným rysem profesní přípravy pomáhajících profesionálů. Známý a v praxi uplatňovaný je model učňovství, který je založený na tom, že student (budoucí profesionál)

se učí od zkušeného profesionála. I zde může docházet ke sdílení obsahu osvojovaných zkušeností, i když jejich úroveň je rozdílná. V diskusi se objevovaly různé možnosti, které usnadňují osvojování si profese s využitím prvků sdílení. Patří k nim vzájemná pozorování profesní činnosti studenta a profesionála (to se netýká jenom hospitací ve výuce, ale např. i pozorování a asistence při operacích), kasuistiky, ale také seznamování studentů s historickým vývojem profesí. Diskutující výstižně upozornili na to, že v průběhu odborné praxe se studenti mohou setkat také s nedůsledným dodržováním profesních postupů, přehlížením etických pravidel nadřizovanými profesionály apod. Je často obtížné, ale nezbytné i na tyto spíše nepříznivé jevy budoucí profesionály upozorňovat.

Na přípravě pomáhajících profesionálů se podílejí zkušení a erudovaní odborníci. Někteří diskutující vyslovili obtížnou a širokou otázku, jak zkušenosti a profesní vědění odborníků a expertů předat studentům a novicům, a to nejenom při sdílení „face to face“, ale také nepřímou formou, např. prostřednictvím textů. Ukázalo se, že užitečné mohou být vhodně vedené rozhovory s profesionály a jejich následné převedení do textové podoby. Přítomný chirurg vzpomenu, jak se ho tázající pedagog ptal na jeho profesi: „Přišel s otázkami, které si profesionálové obvykle nekladou.“

Zprostředkování autentických odpovědí zkušených profesionálů, doložené prožitými situacemi a případy, může inspirovat (nasměrovat, motivovat) začínající profesionály i studenty. Chirurg také vyslovil názor, že inspirovat mohou profesionály rozhovory s představiteli jiných pomáhajících profesí, které jsou uveřejněny v publikaci *Profesionální pomáhání*. Tím otevřel jedno z klíčových témat – profesní rozvoj (růst) pomáhajících profesionálů.

Diskuse naznačila, jak široké téma *profesionálního pomáhání* je. Potvrdila se v ní, mimo jiné, potřeba celoživotního vzdělávání i spolupráce pomáhajících profesionálů při řešení konkrétních problémů. Spolupráce totiž vyžaduje vyjít za hranice svých profesí (oborů) a vidět problémy (které jsou často mezioborové) i očima jiných profesionálů. To přispívá nejenom k rozšíření, ale také k prohloubení znalostí a zkušeností profesionálů. V diskusi zazněl zajímavý hlas pedagoga, že celoživotní vzdělávání může působit i jako prevence vyhoření.

Diskutující opakovaně upozorňovali na význam sebereflexe a supervize v profesním rozvoji pomáhajících profesionálů. Oba tyto procesy spolu souvisejí,

resp. se vzájemně doplňují. Podněty ze supervizí mohou vést k hlubší sebe-reflexi. Mohou totiž odhalit kritická místa v činnosti profesionálů, která by si sami mnohdy neuvědomovali.

Za inspirující lze považovat úvahy diskutujících pedagogů o hranicích pomáhání. V praxi se v řadě případů neobejdeme bez tzv. víceúrovňového profesionálního pomáhání. Například sociální pracovník může po identifikaci klienta problému doporučit návštěvu právníka nebo i psychoterapeuta. Psychoterapeut odkáže klienta k psychiatrovi. Oprávněně bylo v diskusi upozorněno na laické pomáhání, které často předchází profesionálnímu pomáhání nebo jej doplňuje či provází. Potom můžeme vidět i synergetický efekt těchto dvou druhů pomáhání. A ještě jedno upozornění. Diskutující pedagogové se domnívají, že pomáhající profesionál může svými intervencemi vést klienta k tomu, aby si nakonec dokázal pomoci sám.

Zamýšleli jsme se pouze nad některými otázkami pomáhajících profesí. Zájemce o hlubší ponor do problematiky těchto profesí odkazujeme na monotematické číslo časopisu *Orbis scholae* (2019, č. 1) s názvem *Proměny pomáhajících profesí a profesní přípravy*. Přáli bychom si, aby náš příspěvek otevřel na stránkách časopisu *Pedagogická orientace* prostor pro širší diskusi o pomáhajících profesích a přípravě i profesním vývoji profesionálů. Děkujeme redakci časopisu za možnost vést zde tematicky zaměřenou rubriku – uvítáme v ní kratší diskusní příspěvky (5–10 normovaných stran) zaměřené na problémy pomáhajících profesí v mezioborových souvislostech. Autoři je mohou zasílat přímo editorům rubriky na e-mailovou adresu svec@ped.muni.cz.

Literatura

- Švec, V., et al. (2019). *Profesionální pomáhání. Rozhovory napříč pomáhajícími profesemi*. Brno: Masarykova univerzita.
- Švec, V., Janík, T., & Píšová, M. (Eds.). (2019). *Proměny pomáhajících profesí a profesní přípravy. Speciální číslo časopisu Orbis scholae 1/2019*.